

BENKE JÓZSEF*

AZ ÓKORI RÓMAI JOGÉLET 21. SZÁZADI TANULSÁGAI: A HITELEZŐK MEGKÁROSÍTÁSA ELLENI JOGVÉDELEM EGYES NEMZETKÖZI AKTUALITÁSAI**

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.3.01>

A tanulmány összehasonlító jogtörténeti tárgyú, amely a „jogélet” szociológiai nézőpontjából tekint rá a szorult helyzetben cselekvő adósok vagyongimentő aktusainak, illetőleg az efféle, a hitelezőket megkárosító ügyletek jogi ’antidotumainak’ ókori római előzményeire, valamint kortárs problémáira. A szerző korábbi, ez irányú kutatásait továbbfejlesztve és aktualizálva felveti, hogy az ókori római jogélet vizsgálata a jogrend reagálóképessége – és a reakció mibenléte – tekintetében a jövő szolgálatába állítható. Pillanatfelvétel módjára rátekint az USA, Németország, Franciaország és az EU-jog legújabb vonatkozású, tárgyi jogalkalmazási vagy jogalkotási problémáira, és az azokra adandó választ az összehasonlító jogtörténet eszközeivel a római jogi források alapján azonosítható fedezetelvonási gyakorlatra adott ókori jogalkotói reflexiók nyomán kirajzolódó képből ragadja meg – a komparatiztikai elemzés eredményeit három komplementer diagramban is összefoglalva.

1. AZ ÓKORI JOGÉLET VIZSGÁLATÁNAK JOGSZOCIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

Legal life, vie juridique, Rechtsleben, vita giuridica, vita jurídica, jogélet. A fogalmat a nagy nyugati jogi szaknyelvek ismerik, mégis több, jóllehet csupán árnyalatnyi jelentésbeli eltérés mutatható ki közöttük. Az azonban közösnek látszik a fogalom megközelítésében különösen az 1895-ben Bécsben római jogból habilitált¹ és a jogszociológia atyjaként számontartott Eugen Ehrlich (1862–1922) munkássága²

* DSc, habilitált egyetemi docens, PTE ÁJK, 7622 Pécs, 48-as tér 1. E-mail: benke.jozsef@ajk.pte.hu.

** A tanulmány a szerző megjelentetett habilitációs értekezése vonatkozó részletének – *Krisis és fedezetelvonás* (Budapest: Menedzser Praxis 2016) 170–177. – továbbfejlesztett és aktualizált változata, amely a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Római Jogi Tanszéke és a Szegedi Akadémiai Bizottság Jogtudományi Szakbizottsága által 2022. november 4-én szervezett, „Jogélet és jogtudomány az antik világban” c. konferencián előadásként is elhangzott.

¹ Erich DÖHRING: *Ehrlich, Eugen*, in *Neue Deutsche Biographie* Nd. IV. (Berlin: Duncker & Humblot 1959) S. 362. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118529331.html#ndbcontent>.

² Eugen EHRlich: „Über Lücken im Rechte” *Juristische Blätter* 1888, 447–630.; Uő: *Freie Rechtsfindung und freie Rechtswissenschaft* (Leipzig: Hirschfeld 1903); Uő: *Grundlegung*

nyomán, hogy a jogi tapasztalat konkrétsága mellett a jogszociológust az „itt és most konkrétsága” mozgatja. Még pontosabban fogalmaz Manfred Rehbinder, aki szerint a jogszociológus számára a jogélet empirikus kutatásának a jogélet immanens törvényeinek „a jelenben” való keresését kell szolgálnia, egészen odáig, hogy „modern jogelméletté” váljon, amely a jogpolitika számára segítséget nyújthat.³ A 'jogélet' kutatója tehát kortárs jelenségeket vizsgál, és kutatása a jövőbe mutat.

Lehetséges-e az *ókori* római jogélet vizsgálatának az „itt és most konkrétsággal” a jövőt szolgálnia? A rómaiak jogéletében fogant gondolat a jogi tapasztalatoknak olyan kincsestárát vonultatja fel, amely nemcsak szellemet gyönyörködtető, hanem a posztmodern kor kétes axiológiájának legtipikusabb elvárását is kielégíti: az *hasznos*. Így pedig a kutatási tárgy még összehasonlító joghatékonysági vizsgálatokra is alkalmas.

A római jogi *thesaurus* azonban nemcsak azon keresztül táplálja napjaink jogi gondolkodását, hogy az antikvitás korában felmerült gyakorlati problémát és annak korabeli megoldását komparatív szellemben a napjainkra vetítjük mintegy az *usus transmodernus iuris romani*⁴ égisze alatt (amely megőrző jellegű, így mentes a posztmodernizmus dekonstrukcionalizmusától), hanem az abban a kontextusban is gazdagítja tudásunkat, ahogy a jog mint olyan *a maga korának mindennapi gyakorlatában* érvényre jutott. Ez az ún. *usus antiquus iuris romani*⁵ – amelynek nemzetközi viszonylatban is egyik „nagy mestere” Jakab Éva akadémikus professor⁶ – az ügyleti praxis sporadikus forrásanyagából törekszik a papirologia, epigrafia módszereivel olyan absztrakciók megállapítására, amelyek a normatív jellegű források valódi értelmének megvilágításán keresztül igazolják önmaguk helyességét.⁷

der Soziologie des Rechts (Berlin: Duncker & Humblot 1967) 393 skk; Uő: *Recht und Leben. Gesammelte Schriften zur Rechtstatsachenforschung und zur Freirechtslehre*. Ausgewählt und eingeleitet von Manfred Rehbinder (Berlin: Duncker Humblot 1967) 252 sk.

³ Manfred REHBINDER: *Die Begründung der Rechtssoziologie durch Eugen Ehrlich* (Berlin: Duncker & Humblot 1967) 13.

⁴ A fogalomhoz lásd BENKE József: „A római jog „vívmányai” és az *acquis* (communautaire). A római jog »továbbélése« az Európai Bíróság gyakorlatában” in FABÓ Tibor – MÁRTON Mária – NOCHTA Tibor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: PTE ÁJK 2013) 79–100.; Uő: „A római jog továbbélésének »transzmodern« fejezete: az ún. főtanácsnok indítvány” in CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából* (Budapest: Pázmány Press 2014) 559–583.; Uő: „Das römische Recht in der Praxis der EU-Gerichte: Ein »transmodernes« Weiterleben?” *Collected Papers of Zagreb Law Faculty* 2016/4. 469–496.; Uő: „Rómától »Rómáig«, avagy ókori »ichnofossziliák« az Európai Bíróság 21. századi gyakorlatában” *Európai Jog* 2021/4. 16–23.

⁵ A kifejezéshez lásd Wolfgang ERNST – ÉVA JAKAB (szerk.): *Usus Antiquus Juris Romani. Antikes Recht in lebenspraktischer Anwendung* (Berlin et al.: Springer 2005), <https://doi.org/10.1007/3-540-28446-x>.

⁶ Ezzel a tanulmánnyal a szerző a 2022-ben a 65. születésnapját – és ugyanebben az évben az Osztrák Tudományos Akadémián betöltött tagsága 10 éves évfordulóját – ünneplő Jakab Éva professor asszony előtt kíván tisztelegni.

⁷ Ehhez kiterjedt munkásságából legújabbán lásd ÉVA JAKAB: „Kaiserliche Rechtspflege und provinzielle Praxis Überlegungen zu C. 3.42.8.pr-1” in Lisa ISOLA (szerk.): *Klauselgestaltungen in römischen Testamenten* (Berlin: Peter Lang 2022) 95–128.; Uő: „Formulae and proceedings before Roman court” *Minima Epigraphica et Papyrologica* 2021/1. 197–212.; Uő: „Parakatatheke und

2. A TÉMA NEMZETKÖZI POZICIONÁLÁSA

1. Thomas Max Safley, pennsylvaniai jogtörténész szerint a kétezres évek elején bekövetkezett „globális pénzügyi és gazdasági válság óta a fizetéseképtelenség intézménye a közvélemény érdeklődésének homlokterébe került. Nemcsak a nemzetközi nagyvállalatok és társaságok körében következtek be rendkívül látványos bukások, hanem a magánszemélyek tömeges csődhelyzetének mérőszámai is az 1930-as évek óta nem tapasztalt mértékre emelkedtek.”⁸

Az Egyesült Államok hitelezővédelmi joga (*US fraudulent transfer law*) meglehetősen összetett, részei a következők: a tagállamoknak a fraudulenz (a hitelezőt szándékosan megkárosító) átruházások elleni, egységesített törvényei (*fraudulent transfer statutes*) – amelyek a Nemzeti Jogegységesítő Bizottság (National Commission Uniform State Laws, NCUSL) 1918-ban elfogadott modellnormája (Uniform Fraudulent Conveyance Act, UFCA) elfogadása nyomán egységesek voltak –, valamint az 1978-ban elfogadott Szövetségi Csődtörvénykönyv (Federal Bankruptcy Code, FBC) fraudulenz átruházásról szóló 544. és 548. cikke. Az FBC-vel való nagyobb egység megteremtése érdekében volt szükséges az UFCA alapján kialakult tagállami törvények harmonizációja, ennek a törekvésnek lett az eredménye az NCUSL 1984. évi modellnormája, az ún. Uniform Fraudulent Transfer Act (UFTA), amely alapján a tagállamok nagy része módosította a törvényeit, de például New York állam az UFCA-szabályozásnál maradt meg 2020-ig (ekktől UVTA, lásd alább).

Az amerikai jogegységesítő testület utóda (National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, NCCUSL) 2014-ben az FBC-vel való nagyobb koherencia végett (pl. a fogalommeghatározások egy részét az FBC-ből vezette le) jelentős módosításokat hajtott végre az UFTA szövegén, és megváltoztatta annak elnevezését is: Uniform Voidable Transactions Act (UVTA). Az európai kontinentális gondolkodáshoz hasonló terminológiát alkalmazó UVTA-t 22 tagállam beiktatta (*enacted*) jogrendszerébe, 2022-ben Massachusetts és Dél-Karolina indította el a modellnorma bevezetését (*introduce*).⁹

Josiah M. Daniel austiniai jogtörténész egy 2010-ben megjelent tanulmányában¹⁰ bemutatta, hogy az Egyesült Államokban miféle kockázatokkal jár a pénzügyi nehézsé-

letztwillige Verfügungen: Zum Hintergrund von D. 32,37,5” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte – Romanistische Abteilung* 138 (2021) 338–378.; Uő: „Instrumentum emptionis: Vendita di vino con anticipazione di prezzo” in Giovanna D. MEROLA – Paola SANTINI (szerk.): *Lawina. Commercio e consumo del vino nel mondo antico. Aspetti giuridici* (Napoli: Jovene 2020) 147–167.; Uő: „Öffentliche Abrechnungen: Cicero in Kilikien” in Andrea JÖRDENS – Uri YIFTACH (szerk.): *Accounts and Bookkeeping in the Ancient World* (Heidelberg: Harrassowitz 2020) 280–294.

⁸ Thomas Max SAFLEY: *The History of Bankruptcy* (London: Routledge 2013) ii: „[...] bankruptcy has become much more prevalent in the public consciousness since the global financial crisis. Not only have there been the spectacular failures of multinational banks and corporations, but also the rate of personal bankruptcy in North-America and Europe has reached levels not seen since the 1930s.”

⁹ Lásd a *Uniform Law Commission* hivatalos honlapján: www.uniformlaws.org.

¹⁰ Josiah M. DANIEL III: „The fraudulent-transfer risk in asset acquisitions and investments with financially distressed parties in the United States” *Law and Financial Markets Review* 2010/1. 32–35., <https://doi.org/10.1080/17521440.2010.11428097>.

gekkel küzdő cégektől való eszközvásárlás, a velük való befektetés vagy más tranzakciók, a jogvédelem eszközeként az UFTA 4(a) cikkére hivatkozott, amelyet a 2014. évi módosítás mélyen érintett:

4(a) cikk: Az adós által végrehajtott átruházás vagy vállalt kötelezettség a hitelezővel szemben megtámadható, függetlenül attól, hogy a hitelező követelése az átruházás vagy a kötelezettség vállalása előtt vagy után keletkezett-e, ha az adós az átruházást vagy a kötelezettség vállalását: (1) az adós bármely hitelezőjének akadályozása, késleltetése vagy becsapása céljából tette, vagy (2) anélkül, hogy az átruházásért vagy a kötelezettségért cserébe ésszerűen egyenértékű értéket kapott volna, és az adós: (i) olyan vállalkozásban vagy ügyletben vett részt vagy készült részt venni, amelyhez képest az adós fennmaradó eszközei az üzlethez vagy ügylethez képest ésszerűtlenül alacsonyak voltak; vagy (ii) olyan adósságot akart vállalni, vagy úgy vélte, vagy ésszerűen úgy kellett volna vélnie, hogy az adós olyan adósságot fog vállalni, amelyet az adós nem tud fizetni az esedékességkor.¹¹

Az UVTA szerkesztőbizottságának titkára, a Columbia professzora és az American Law Institute választott tagja, Kenneth C. Kettering kifejtette, hogy a „fraudulent” jelző „voidable” kifejezésre történt cseréje mögött az az indok állt, hogy a jogi fogalomnak *nem a felek csalárd szándéka* az eleme, hanem *magatartásuk károsító eredménye*: „fraudulent transfer” helyesen „conduct to the prejudice of creditors”. Kettering kifejti, hogy ez az értelmezés egyébként még jobban megfelel a római jogi eredetű „fraus” kifejezés eredeti értelmének, amelyet a középkori angol jogászok „fraud”-ként inkorporáltak a jogi műnyelvbe, majd e fogalmat a latinul már nem tudó későbbi generációk félreértelmezték annak származékaiiban.¹²

Hozzátehetjük, a kontinuitás még ennél is sokkal szilárdabb alapon: a megtámadási keresetek hasonlóságán áll. Az 1918. évi UFCA ugyanis bevallotta az I. Erzsébet királynő uralkodása idején, 1571-ben elfogadott törvény, a Fraudulent Conveyances Act (FCA; *13 Eliz. 1 c. 5*) mintáján alapult, amelynek a római *Pauliana actióval* (D. 42,8,1*pr*) való rokonságára már a XVI. század végén utalt John Cowell, a *jus civile* cambridge-i *regius professora*:

Nálunk is [létezik egy kereset] <itt: széljegyben utalás a *13 Eliz. 1 c. 5-re*>, amely az actio Paulianára valamiképp emlékeztet, s amelyet az uralkodó törvénye vezetett

¹¹ „Section 4(a) A transfer made or obligation incurred by a debtor is voidable as to a creditor, whether the creditor’s claim arose before or after the transfer was made or the obligation was incurred, if the debtor made the transfer or incurred the obligation: (1) with actual intent to hinder, delay, or defraud any creditor of the debtor; or (2) without receiving a reasonably equivalent value in exchange for the transfer or obligation, and the debtor: (i) was engaged or was about to engage in a business or a transaction for which the remaining assets of the debtor were unreasonably small in relation to the business or transaction; or (ii) intended to incur, or believed or reasonably should have believed that the debtor would incur, debts beyond the debtor’s ability to pay as they became due.” A szöveget lásd: www.uniformlaws.org.

¹² Lásd: KENNETH C. KETTERING: „The Uniform Voidable Transactions Act; or, the 2014 Amendments to the Uniform Fraudulent Transfer Act” *The Business Lawyer* 2015/Summer, 807–808, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2541949>.

be, mely minden olyan föld- és ingó-elidegenítést hatálytalanná nyilvánított, amelyet az adós hitelezői megkárosítása végett követett el [...].¹³

2. A rómaiak eredményeinek az angolszász komparatív hitelezővédelemhez¹⁴ hasonló elismerése ezenkívül az olyan komplexumokban való gondolkodástól sem idegen, mint az Európai Unió közös és tagállami jogainak interakciója. A néhai madridi professzor, Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok ugyanis az Európai Bíróság előtt folyamatban volt *Seagon v Deko Marty*-ügyben¹⁵ 2008-ban előterjesztett főtanácsnoki indítványában így ír:

[A] fizetésektelenség nem emberi színjáték; azok kétségbeesett magatartása, akik adósságaikat nem tudják rendezni, az emberiség kezdeteire megy vissza. A jog megkísérli felvenni a harcot a pénzzavarban lévő adósok trükkjeivel szemben, habár ezeknek a szabályoknak az alkalmazása során néha ... nehézségek merülnek fel. [...] A római jogászok zsenialitása ... lehetővé tette, hogy az *actio pauliana* mind a mai napig érintetlenül megőrizze főbb jellegzetességeit. A tagállamok jogrendszerei közötti különbségek ellenére közös genetikai kódja van azoknak a megoldásoknak, amelyek válaszul szolgálnak a hitelezők jogaival visszaélve elkövetett vagyoni jogi ügyletekre.¹⁶

3. Természetesen nem idegen a felismerés a pandektajogot élő jogként a XIX. század végéig alkalmazó német jogtudományi gondolkodástól sem, amely a hitelezővédelem területén ugyancsak kihívásokkal küzd – századunk krízisekben gazdag első két évtizede szakirodalmának tanúsága szerint – napjainkban is. Mint láttuk, az Egyesült Államokban a *jogbiztonság* érdekében volt szükséges összehangolni az UFCA alapján kialakult tagállami jogot a Szövetségi Csődtörvénykönyvvel, és ez az igény szülte 1984-ben a UFTA megalkotását. A németországi hitelezővédelmi jog 2017. évi reformjának (*Anfechtungsreform*) indoka, amelyet a hatályba lépte-

¹³ „*Et etiam apud nos, quae actioni Paulianae aliquo modo respondet, a statuto Regni suppeditata [margo: „an. 13. Eliza. c. 5”], quod omnem sive terrarum sive bonorum alienationem irritam reddit, quae a debitore in fraudem creditorum facta est [...]*”. Vö. Daniel R. COQUILLETTE: *The civilian writers of Doctors’ commons. Three Centuries of Juristic Innovation in Comparative, Commercial and International Law* (Berlin: Duncker & Humblot 1988) 79 sk, <https://doi.org/10.3790/978-3-428-46177-6>; újabban Constantin WILLEMS: *Actio Pauliana und fraudulent conveyances. Zur Rezeption kontinentalen Gläubigeranfechtungsrechts in England* (Berlin: Duncker & Humblot 2012) 141 sk, <https://doi.org/10.3790/978-3-428-53800-3>.

¹⁴ Lásd pl. Antoni VAQUER: „From revocation to non-opposability: Modern developments of the Paulian action” in Hector L. MACQUEEN – Antoni VAQUER – Santiago ESPILAU ESPILAU (szerk.): *Regional Private Laws and Codification in Europe* (Cambridge UP 2003), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495007.010>.

¹⁵ A C-339/07. sz. ügyben 2009. február 12-én meghozott ítélet szerint a fizetésektelenségi eljárásról szóló, 2000. május 29-i 1346/2000/EK tanácsi rendelet 3. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azon tagállam bíróságai, amelynek területén a fizetésektelenségi eljárást megindították, joghatósággal rendelkeznek a valamely másik tagállamban létesítő okirat szerinti székhellyel rendelkező alperes ellen benyújtott, fizetésektelenségre alapított megtámadási kereset elbírálására.

¹⁶ Lásd: C-339/07 *Christopher Seagon v Deko Marty Belgium NV*. [ECR 2009 I-00767].

tő törvény elnevezése – a jogbiztonság növelése a fizetésképtelenségi eljárás hatálya alá tartozó és az azon kívüli adósok által megvalósított fedezetelvonás megtámadása körében¹⁷ – világosan kifejez.

A 2017. évi módosító törvény egyazon szöveggel építette bele a hitelezők szándékos megkárosításáról (*Vorsätzliche Benachteiligung*) szóló jogszabályokba [1994. évi Insolvenzordnung (InsO) 133. §; 1994. évi Anfechtungsgesetz (AnfG) 3. §] azt az új (2) és (3) bekezdést, amely a fedezetelvonásnak arról a szándékos esetéről szól, amikor az adós azáltal csökkenti a fedezeti vagyont, hogy a vele szerződő félnek biztosítékot vagy kielégítést nyújt. Ezenkívül a „Bargeschäft” fogalmát a szolgáltatások egyidejű cseréje körében kiegészítette azzal az esettel, amikor az adós munkáltató, és a fedezeti vagyon csökkentése az alkalmazottnak nyújtott díjazás által valósul meg; a szoros időbeli kapcsolat fennáll, ha a munkavégzés és a díjazás folyósítása közötti időszak nem haladja meg a három hónapot [InsO 142. § (2) bek. 2. mondat]. A megtámadhatóság jogkövetkezményét kiterjeszti arra az esetre is, amikor az adós munkavállalójának a díjazást harmadik személy (BGB 267. §) akként nyújtja, hogy az a munkavállaló számára nem volt felismerhető [InsO 142. § (2) bek. 3. mondat].

Anélkül, hogy a módosítások hivatalos indokait részletesen megvizsgálánk, belátható, hogy annak okait a sajátos fedezetelvonási módszerek elleni jogvédelem és az adósfegyelem erősítése körében kell keresnünk, mely törvényhozói célok egyértelműen a forgalom- és a jogbiztonság megszilárdítása irányába mutatnak olyan esetekben, amikor a fedezeti vagyon csökkentése *biztosítéknyújtással, teljesítéssel* vagy a csődvagyonból sajátos kielégítési elsőbbséggel¹⁸ rendelkező munkabér megfizetésével valósult meg.¹⁹ Az új szabályozás szigorát számos német jogi blog²⁰ úgy írják le, hogy a *generálklauzula* „éles kard” a felszámoló kezében a csődvagyon növelésére (a BGH 2021-ben áttörte az eddigi sémát²¹).

4. Érdemes egy pillantást vetni a francia²² helyzetre – különösen a 2016. októberi nagy kötelmi reform után. Az action paulienne a Code civil 1167. cikkéből átkerült a III. könyv kötelmek általános rendszerét szabályozó 4. címének új, a hitelező kereseteit szabályozó 3. fejezetében található 1341-2. cikkébe:

¹⁷ Gesetz von 29. 3. 2017 zur Verbesserung der Rechtssicherheit bei Anfechtungen nach der Insolvenzordnung und dem Anfechtungsgesetz. Lád: BGBl. I 2017, 654.

¹⁸ Lásd: InsO 55. § (3) bek; vö. InsO 123–124. §§.

¹⁹ Bővebben lásd: Michael HUBER: „Rechtsdurchsetzung mittels Gläubigeranfechtung nach dem Anfechtungsgesetz – Teil 1: Grundlagen und Taktik (ohne Vorsatzanfechtung)” *Deutsche Zeitschrift für Wirtschafts- und Insolvenzrecht* 2019/3. 101–111.; – Teil 2: Vorsatzanfechtung nach neuem § 3 AnfG. *Deutsche Zeitschrift für Wirtschafts- und Insolvenzrecht* 2019/11. 501–515., <https://doi.org/10.1515/dwir-2019-0033>. Legújabbán lásd: Andreas KASPER: *Vorsatzanfechtung und vorge richtlicher Sanierungsversuch* (Baden-Baden: Tectum 2021) különösen 107–258., <https://doi.org/10.5771/9783828877245>.

²⁰ Lásd: a „scharfe Schwert des Insolvenzverwalters” kifejezésre adott több tucat Google-találatot, amelyek URL-jét hely hiányában itt nem közlöm.

²¹ BGH, 06.05.2021 – IX ZR 72/20; lásd a BGH honlapján.

²² A régi jogra lásd: Johan A. ANKUM: „Quelques aspects de l’action paulienne dans l’ancien droit français” *Revue du Nord* 1963/177. 114–115.

Le créancier peut aussi agir en son nom personnel pour faire déclarer inopposables à son égard les actes faits par son débiteur en fraude de ses droits, à charge d'établir, s'il s'agit d'un acte à titre onéreux, que le tiers cocontractant avait connaissance de la fraude.

A hitelező a saját nevében is indíthat keresetet abból a célból, hogy a jogait kijátszva az adós által létrehozott jogügyleteket vele szemben hatálytalannak nyilvánítsák, feltéve, hogy visszerthes ügylet esetén bizonyítja, hogy a vele szerződő tudott a visszaélésről.

A Sorbonne-on működő Jean Domat Intézet (Institut d'études judiciaires) igazgatóhelyettese, Clément François álláspontja²³ szerint a módosítás hasznos pontosításokat tartalmaz ugyan, és rögzít egyes, az ítélkezési gyakorlat által korábban kialakított megoldásokat, a szöveg mindazonáltal hiányos maradt, ezért annak kiegészítéséhez a korábbi ítélkezési gyakorlatra kell hivatkozni. E körben egy érdekes esetre²⁴ hívja fel a figyelmet, amelynek lényege az volt, hogy az adós a vagyona értékét *nem* a fedezeti vagyonelem *átruházása* útján csökkentette, hanem oly módon, hogy az adós a tulajdonosi jogai gyakorlása útján a hitelező joggyakorlásának terjedelmét kiüresítette. A keresetet ugyanis a jelzálogjogosult indította az adós által a jelzáloggal terhelt ingatlanára kötött 12 éves, „szokatlanul hosszú futamidejű” bérleti szerződés hatálytalanná nyilvánítása iránt. A Semmitőszék 1995-ben kimondta: a bérleti szerződést a felek – a bérbeadó adós az apa, a bérlő pedig a fia és a menyé – annak tudatában kötötték meg, hogy az adós fizetéseképtelen; a szerződéssel a felek a zálogtárgy értékét „illuzórikussá” tették, ezért a Semmitőszék a Rennes-i Fellebbviteli Bíróság keresetét teljesítő, helyes ítélete ellen benyújtott perorvoslatot elutasította.²⁵

5. Hazánkban a jogalkalmazási nehézségeket a „devizahitelek” körében kialakult tömeges likviditási krízis során kipróbált, újnak látszó fortélyok tették ismét

²³ Clément FRANÇOIS: Présentation des articles 1341 à 1341-3 du nouveau chapitre III « Les actions ouvertes au créancier ». *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre4/chap3-actions-creancier/>.

²⁴ Cass. civ. 1re, 18 juill. 1995, n° 93-13.681. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007033872/>.

²⁵ Cass. civ. 1re, 18 juill. 1995, n° 93-13.681: „Mais attendu que le créancier investi de droits particuliers sur certains biens de son débiteur peut, hors le cas d'insolvabilité du débiteur, faire révoquer les actes frauduleux faits par celui-ci sur ces mêmes biens, dès lors que par cet acte, *ce débiteur a réduit la valeur de ces biens de manière à rendre impossible ou inefficace l'exercice des droits des créanciers ; qu'en l'espèce, la cour d'appel a relevé souverainement que les époux Joseph X... avaient donné à bail pour une durée de 12 années inhabituellement longue les biens hypothéqués qui s'en étaient trouvés diminués considérablement de valeur au point de rendre la sûreté illusoire ; que ce bail avait été conclu alors que M. et Mme Joseph X étaient sur le point d'être poursuivis par la Caisse [=Caisse régionale de Crédit agricole mutuel d'Ille-et-Vilaine, a jelzálogjogosult hitelező; BJ] et que le risque de l'opération litigieuse avait été accepté par tous les participants en connaissance de cause ; qu'elle a, ainsi, caractérisé la fraude de la part tant des bailleurs que des preneurs et justifié légalement, sur ce point, sa décision ; que le moyen n'est donc fondé en aucune de ses branches” (kiem. B. J.). Lásd: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007033872/>.*

jól érzékelhetővé. *Ismét*, hiszen a végrehajtási kényszeraktussal (ma: rosszhiszemű beszámítasos vétel²⁶) történő fedezetelvonásról Szladits Károly már az 1930-as években kifejtette:

[a] joggal még akkor sem szabad visszaélni, ha a jog a hatóság elismerésén alapul. Ha pl. valaki fenn nem álló követelésének elismerésére jogellenes eszközökkel (pl. csalással) szerzett bírói ítéletet, az ilyen ítélet foganatosítása is jogellenes és kártérítésre kötelez (visszaélés az ítélet jogerejével). A joggal való visszaélés egyenesen tiltott cselekmény, [...] amely a visszaélőt kártérítésre kötelezi (PHT. 743. EH.).²⁷

A megoldást tehát Szladits – csakúgy, mint pontosan nyolcvan évvel később, a Pécsi Ítéltábla 2013. évi kollégiumi ülésén Kemenes István²⁸ – nem abban látta, hogy a valójában nem létező jogügylet alapján létrehozott végrehajtható okirat vagy kiemelt végrehajtható határozat végrehajtása folytán bekövetkezett jogváltozást a bíróság *praeter legem* – vagy az actio Pauliana, vagy a törlési per fogalmának nyilvánvalóan túlzott kiterjesztése útján – megszüntesse, hanem abban, hogy az érdeksértett hitelező kártérítési pert indíthat, amelyben a hamis végrehajtást eszközölő feleknek kell bizonyítaniuk, hogy magatartásuk nem volt felróható. A kollégium ezzel a kézenfekvő és egyszerű megoldással szemben elfogadta a Döme Attila által készített – szubtilis és szofisztikált – tervezetet, és azt a 2/2013. (V. 31.) PK ajánlás formájában közzé is tette. Eszerint:

Szinlelt szerződésen alapuló valótlan követelés érvényesítésére irányuló végrehajtási eljárásban történt tulajdonszerzés fedezetelvonó hatása esetén sem alkalmazhatók a Polgári Törvénykönyv fedezetelvonásra vonatkozó kötelmi jellegű szabályai, viszont ilyen esetben a jogcselekményi láncolat fedezetelvonó célzata és eredménye a tény-

²⁶ Lásd pl.: József BENKE: „Executio fraudulosa« Revisited” *Jahrbuch für Ostrecht* 57/2 (2016) 297–314.; Uő: „The Remembrance of »Praetor Paulus« in Mid-Tudor England” *Journal on European History of Law* 2016/1. 79–85.; Uő: „What Would »Praetor Paulus« Do in »Post-Lehman« World?” *Journal on European History of Law* 2015/2. 122–138.; Uő: „General clause« towards »gesta in fraudem creditorum« during the economic crisis of late republican Rome” in FÖLDI András – SÁNDOR István – SIKLÓSI Iván (szerk.): *Ad geographiam historico-irudicam ope iuris Romani colendam. Studia in honorem Gábor Hamza* (Budapest: Eötvös 2015) 37–49.; Uő: *Krisis és fedezetelvonás* (Budapest: Menedzser Praxis 2016); Uő: „A fedezetelvonó magatartások, trükkök és az új Polgári Törvénykönyv. Joggazdaságtani fókuszpontú elemzés” *Annales Hongroises du Droit Commercial* 2014/2015. 211–235.; Uő – DÖME Attila: „»Gyógyíthatatlan fedezetelvonás 2.0«: Remények és aggályok. Avagy: hol találkozik a »valódi actio Pauliana« és a Ptk. 120. §-a?” *Magyar Jog* 2013/3. 148–156.; Uő: „A valódi actio Pauliana »apoteózis«. Ókori római és kortárs válaszok a nem jogügyleti úton megvalósított fedezetelvonásra, avagy jegyzetek a Legfelsőbb Bíróság 1/2011. (VI. 15.) sz. PK véleményéhez” in FUGLINSZKY Ádám – KLÁRA Annamária (szerk.): *Európai jogi kultúra. Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában* (Budapest: ELTE Eötvös 2012) 181–198.; Uő: „»Gyógyíthatatlan« fedezetelvonás? Jegyzetek a Győri Ítéltábla tavasszal közzétett eseti döntésének margójára” *Magyar Jog* 2012/1. 36–45.

²⁷ SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata*. I. kötet, 4., átdolg. kiadás (Budapest: Grill 1933) 172.

²⁸ A kollégiumi ülés előadójaként és jegyzőkönyvvezetőjeként jól emlékszem, hogy Kemenes vetette fel a deliktuális kártérítést mint egyetlen szóba jöhető szankciót.

beli alapja lehet a Ptk. 120. § (1) bekezdésének és az Inyvtv. 62. § (1) bekezdésének aa) pontján alapuló törlési keresetnek, mert a fedezeti vagyont megszerző személy tulajdonszerzéssel kapcsolatos rosszhiszeműségét igazolja.

6. Mindezek alapján látható, hogy a jogalkotó – legyen az angolszász, német, francia vagy magyar – a nagy tényállási tömeget felölelő *generálklauzula* megalkotását találta a leghatékonyabb jogvédelmi eszköznek az adósok hitelezőik megkárosítását célzó machinációival szemben, de még ez az általános norma is a felsőbbíróságok kiterjesztő értelmezésére szorult a nem véletlenül felmerült határesetek eldöntésekor. A fenti áttekintés képezi azt a *jelentős aktualitást* mutató *összehasonlítási alapot*, amely által az ókori római jogéletben kialakult, a Digesta 42,8 címében fellelhető, gazdag kazuisztika által igazolt, körmönfont és agyafúrt fedezetelvonási gyakorlat és az azzal szemben kialakított jogvédelem színvonala helyes értékelést nyerhet.

3. A D. 42,8 TITULUS KAZUISZTIKÁJA ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGHATÉKONYSÁGI ÉRTÉKELÉSE

1. A krízisekkel, vagyis a változásokkal és a válságokkal küszködő társadalmakban gyakran merül fel, hogy az adósok menekülni törekcsenek hitelezőik elől, és gazdasági vagy a szó szoros értelmében vett túlélésük biztosítása végett a legkülönbélebb cseleket ötlük ki vagyonuk kimentésére. Bizonyos tömegű tényállási előfordulást követően a jogalkotó megoldandó problémaként érzékeli a helyzetet, és arra valamilyen választ ad, amely vagy sikeres jogvédelmet garantál, vagy elbukik az adósok körében szabadon „liszenszelt” trükkökkel szemben.

A szorult helyzetbe jutott adósok leleményességét a köztársaságkori ediktumot alkotó prétor sem becsülhette alá, s ezért választotta a *generálklauzula* jellegű szabályozási technikát (*edictum Paulianum*). A jog hatékonyságának azonban nem csak a szubszumálható tényállások köre, hanem egyes eljárási szabályok (pl. a felpere-si perbeli legitimáció kérdése és a bizonyítandó tények köre), valamint a jogkövetkezmény eredményes alkalmazhatósága a fokmérője. E tanulmány csupán az első témát, azaz a többi hatékonysági mutatóhoz képest előkérdésnek tekinthető problémakört, a tárgyi hatály kérdését tárgyalja.

2. Ulpianus ediktum-kommentárja 66. könyvéből a Digesta 42,8 titulusának nyitó szakaszába (1, *pr.*) felvett vett töredéke szerint:

Ait praetor: „Quae fraudationis causa gesta erunt cum eo, qui fraudem non ignoraverit, de his curator bonorum vel ei, cui de ea re actionem dare oportebit, intra annum, quo experiundi potestas fuerit, actionem dabo. Idque etiam adversus ipsum, qui fraudem fecit, servabo”.

A prétor kimondja: „Ha szándékos megkárosítás végett bármit cselekedtek olyannal, akinek erről a szándékról tudomása van, akkor a csödvagyon gondnoka, vagy bárki részére, akinek a vagyonnal szemben keresettel megerősített követelése van, abban

az évben megindítható keresetet adok, amelyben e követelése érvényesíthető; ugyan-
 ezt biztosítom azzal szemben is, aki a szándékos megkárosításban közreműködött”.

A generálklauzulában általános állítmány (*fraudationis causa gerere*), és mindkét oldalon széles alanyi kör – felperesként a csődgondnok mellett a hitelezők, alperesi oldalon az adós és a közreműködők – jelenik meg. Az interpolációkutatás a *fraudationis causa gerere* szövegrész klasszikus eredetét nem vonta kétségbe (vö. pl. Lenel,²⁹ Beseler³⁰). Az ókori római „jogalkotó” (*praetor*) célja az lehetett, hogy a megelőző jogi környezet által nyújtott lefedett tényállási kört minél jobban kitágítsa. Ennek oka pedig minden bizonnyal abban rejlett, hogy a reá épült, a Digestában megőrzött, két évszázaddal későbbi kazuisztikának az edictum kiadásakor is már megvoltak azok az analóg esetei, amelyekkel szemben a korábbi eljárási eszközök nem nyújtottak a hitelezőknek kellő védelmet.

Ulpianus (D. 42,8,1,2) szerint az ediktum szavai „általánosak, és teljesen magukba foglalnak bármilyen károsító cselekedetet vagy elidegenítést, vagy bármiféle ilyen megállapodást” (*haec verba generalia sunt et continent in se omnem omnino in fraudem factam vel alienationem vel quemcumque contractum*). A „fedezetelvonó magatartás” (*gesta fraudationis causa*) kifejezés tehát a praetorra vezethető vissza, s azt Ulpianus – a vizsgált Digesta-titulus vitathatatlanul legnagyobb tekintélye – három fogalommal írta le: *factum, alienatio, contractus*. Ezekre az alapvető terminusokra épült aztán fel a Digesta-cím sokszínű esetjoga, amelyet Ulpianuson kívül több jogtudósi generációból legalább egytucat *jurisconsultus* is gazdagított: Iulianus, Paulus, Gaius, Papinianus, Marcellus, Venuleius Saturninus, Callistratus és Scaevola, ők pedig többhelyütt hivatkoznak Proculus, Labeo, Sabinus és Cassius álláspontjaira.

A hovatovább kétezer éves, alább összefoglalandó római kazuisztika alapján eljuthatunk arra a felismerésre, hogy *minden vagyonsökkenést előidézni képes jogi tény* megvalósíthatja a hitelező szándékos megkárosításának tényállását, ha arra a jogalkotó szándéka kiterjedt. A D. 42,8 cím alábbi esettana nem csupán elméleti jelentőségű, az egyes forráshelyek tényállásai ugyanis nem hipotetikusak, hiszen azok a jurista élő jogvitákban adott szakvéleményeiben jelentek meg. A titulusba felvett egyes tényállások alábbi osztályozása a pandektisztika ügyleti tanának klasszifikációira vezethető vissza.

3. Az ediktum egyfelől *érvényesült (A) a jogi aktusok körében (1) magánjogi* aktussal, így: *(a) aktívum elengedésével* megvalósított fedezetelvonásokra, pl. önálló dolog vagy jog bármiféle jogcímen,³¹ ingyenesen³² vagy visszterhesen, érték-

²⁹ Otto LENEL: *Die Anfechtung von Rechtshandlungen des Schuldners im klassischen römischen Recht* (Leipzig: Hirschfeld 1903) 5., 6., 9–10.

³⁰ Gerhard BESELER: „Romanistische Studien” *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 10 (1930) 161–240., 199 sk., <https://doi.org/10.1163/157181929x00061>.

³¹ Sokhelyütt, pl. Ulp. D. 42,8,1,1: *quaecumque in fraudem eorum [sc. creditorum] alienata sunt*.

³² Lásd: Ulp. D. 42,8,6,11. Vö. Emilio ALBERTARIO: „L'uso classico e l'uso giustiniano di »extorquerre«” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte – Romanistische Abteilung* 32 (1911) 307–324., 317 sk., <https://doi.org/10.7767/zrgra.1911.32.1.307>.

aránytalanság mellett³³ történő átruházása, adásvétel,³⁴ életjáradék;³⁵ követelés elengedése,³⁶ zálogjogról vagy kezességről való lemondás,³⁷ beszámítás, rabszolgafelszabadítás útján,³⁸ illetve számos más módon;³⁹ továbbá *(b) passzivum elválásával* így tartozásátvállalással⁴⁰ vagy a főadós helyetti járulékos adósi (zálogkötelezett, kezesi) teljesítéssel⁴¹ (vö. fent InsO 133. § és AnfG 3. §!), tartozatlan fizetéssel,⁴² hozomány-,⁴³ illetve hitbizomány-rendelettel⁴⁴ vagy bármilyen pénzfizetéssel⁴⁵ elért fedezeti vagyonsorbitás esetében is.

A magánjogi aktusokon túl kiterjedt az edictum hatálya *(2)* a *közjogi* aktussal megvalósított *fraus creditorum* tényállásokra, így a peres eljárás útján megvalósított fedezetelvonásra, mely kivitelezhető volt például szándékos pervesztéssel, színleges perindítással,⁴⁶ az alperesi oldalról eljárási és anyagi kifogás felhívásának szándékos elmulasztásával, a felperesi oldalról pedig az alperes részére kifogás engedésével.⁴⁷

Megvalósítható volt a fedezetelvonás a jogi aktusokon túl *(B) reálaktussal* is, így például annak tudatos tűrésével, hogy valaki a csődvagyonba tartozó dolgot elbirtokolja,⁴⁸ vagy a peres követelést elévülni hagyja⁴⁹ (vitatott⁵⁰), vagy oly módon, hogy a perrel érvényesíthető követelés érvényesítését elmulasztja,⁵¹ illetve akképpen is, hogy haszonélvezeti, illetve szolgalmi joga gyakorlásával, az annak megszűnését eredményező módon az adós önként felhagy,⁵² vagy a saját dolgát tulajdonfeladási szándékkal elhagyja (*derelictio*⁵³).

³³ Vö. Paul. D. 42,8,7 és Venuleius D. 42,8,8.

³⁴ Ulp. D. 42,8,6,11.

³⁵ Ulp. D. 42,8,10,15.

³⁶ Ulp. D. 42,8,1,2: *acceptilatione vel pacto aliquem liberavit.*

³⁷ Ulp. D. 42,8,2: *si pignora liberet;* vö. Ulp. D. 42,8,13.

³⁸ Ulp. D. 42,8,6,5: *quemadmodum si eum [sc. servum] in fraudem manumisisset.* Ehhez lásd: Fritz SCHULZ: „Die fraudatorische Freilassung im klassischen und justinianischen römischen Recht” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte – Romanistische Abteilung* 48 (1928) 197–284, <https://doi.org/10.7767/zrga.1928.48.1.197>.

³⁹ Lásd: D. 42,8,15-23. [Scaevola, Iulianus, Papinianus, Paulus, Callistratus].

⁴⁰ Ulp. D. 42,8,2: *quem alium in fraudem creditorum praeponat.*

⁴¹ Ulp. D. 42,8,3 *pr.*: *sive se obligavit fraudandorum creditorum causa.*

⁴² Ulp. D. 42,8,3 *pr.*: a „*se obligavit*” fordulata más értelmezésben.

⁴³ Ulp. D. 42,8,14.

⁴⁴ Fritz SCHWARZ: „Die Funktion des Irrtums bei Erfüllung gänzlich oder teilweise nicht geschuldeter Fideikommiss” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte – Romanistische Abteilung* 68 (1951) 307–312, <https://doi.org/10.7767/zrga.1951.68.1.266>.

⁴⁵ Ulp. D. 42,8,3 *pr.*: *sive numeravit pecuniam.*

⁴⁶ Ulp. D. 42,8,3 *pr.*-2.

⁴⁷ Ulp. D. 42,8,3 *pr.*: *ei praebuilt exceptionem.*

⁴⁸ Vö. BENEDEK Ferenc: *Római magánjog. Dogai és kötelmi jog* (Pécs: PTE ÁJK 21995) 214.

⁴⁹ Ulp. D. 42,8,3,1: *vel litem mori patiat.*

⁵⁰ Ez esetben a „*pati litem mori*” kifejezésnek mind a klasszikus eredete, mind a vagyonsőkentő jellege vitatott. Lásd: SIRO SOLAZZI: *La revoca degli atti fraudolenti nel diritto romano, Studi e documenti di storia e diritto.* [= *Studi e documenti di storia e diritto* XXIII] Roma, Tipografia poliglotta, 1902. 20–22.

⁵¹ Ulp. D. 42,8,3,1: *vel a debitore non petit, ut tempore liberetur. ... si forte data opera ad iudicium non adfuit.*

⁵² Ulp. D. 42,8,3,1: *usum fructum vel servitutem amittit;* eod. D. 42,8,4: *si non utatur servitutibus.*

⁵³ Gai. D. 42,8,5: *rem suam pro derelicto habuerit, ut quis eam suam faciat.*

Másfelől azonban *nem terjedt ki* az edictum hatálya arra az esetre, ha az adós *elmulasztotta gyarapítani* a vagyont:⁵⁴ visszautasította a hagyatékot⁵⁵ vagy a hagyományt,⁵⁶ ezzel ugyanis a meglévő vagyon ugyan nem növekedett, de nem is csorbult,⁵⁷ így a *fraudatio* tényállási eleme (vö. „fraus”, Krüger/Kaser⁵⁸) nem valósult meg (mindezeket lásd az 1. sz. ábrán).

A 2. sz. ábra az 1. sz. ábrán bemutatott római kazuisztika alapul vételével mutatja meg a vonatkozó magyar szabályozás tárgyi és személyi hatályát. Az *edictum Paulianum* által lefedett tényállási kört a kortárs jogrendszerek csak több jogág által képesek szabályozni. A sötétebb színnel satírozott rubrikák az 1959. évi Ptk. 203. §-a⁵⁹ és 199. §-a,⁶⁰ illetve a hatályos Ptk. 6:120. §-a⁶¹ és 6:2. § (2) bekezdése⁶² által, valamint a Legfelsőbb Bíróság 1/2011. (VI. 15.) PK véleménye⁶³ és a

⁵⁴ Ulp. D. 42,8,6 pr.: *non [sc. pertinet] ad eos, qui id agunt, ne locupletentur.*

⁵⁵ Ulp. D. 42,8,6,2: *qui repudiavit hereditatem vel legitimam vel testamentariam, non est in ea causa, ut huic edicto locum faciat.*

⁵⁶ Ulp. D. 42,8,6,4: *si legatum repudiavit, cessare edictum.*

⁵⁷ Ulp. D. 42,8,6,2: *noluit enim adquirere, non suum proprium patrimonium deminuit.*

⁵⁸ Hugo KRÜGER – Max KASER: „Fraus” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte – Romanistische Abteilung* 63 (1943) 117–174., különösen 149–154.

⁵⁹ Rptk. 203. §: (1) Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a másik fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott. (2) Ha valaki hozzátartozójával vagy olyan jogi személlyel, amellyel való viszonyában többségi befolyás áll fenn, továbbá, ha a jogi személy a tagjával vagy vezető tisztségviselőjével, illetve annak hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget, illetve az ingyenességet vélelmezni kell. Ugyancsak vélelmezni kell a rosszhiszeműséget, illetve az ingyenességet azonos természetes vagy jogi személy befolyása alatt működő jogi személyek egymás közötti szerződéskötése esetén, akkor is, ha közvetlen vagy közvetett többségi befolyás nem áll fenn. (3) Az a fél, aki a szerződésből származó ingyenes előnytől fel nem róható módon elesett, a harmadik személy irányában nem felel.

⁶⁰ Rptk. 199. §: Egyoldalú nyilatkozatból csak a jogszabályban megállapított esetekben keletkezik jogosultság a szolgáltatás követelésére; az egyoldalú nyilatkozatokra – ha a törvény kivételt nem tesz – a szerződésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

⁶¹ Ptk. 6:120. §: (1) Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a szerző fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott. (2) Ha valaki a fedezetelvonó szerződést hozzátartozójával vagy olyan jogi személlyel köti, amelyben többségi befolyással rendelkezik, továbbá, ha jogi személy a tagjával vagy vezető tisztségviselőjével, vagy annak hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget és az ingyenességet vélelmezni kell. Ugyancsak vélelmezni kell a rosszhiszeműséget és az ingyenességet azonos természetes vagy jogi személy befolyása alatt működő jogi személyek egymás közötti szerződéskötése esetén, akkor is, ha közvetlen vagy közvetett többségi befolyás nem áll fenn. (3) A harmadik személy kérelmére a szerző fél a megszerzett vagyontárgyból való kielégítést és a vagyontárgyra vezetett végrehajtást túrni köteles. (4) Ha a szerző fél a fedezetelvonó szerződéssel megszerzett vagyontárgyat rosszhiszeműen átruházta vagy attól rosszhiszeműen elesett, a harmadik személlyel szemben a megszerzett vagyontárgy értékéig helytállni köteles. (5) A fedezetelvonó szerződés szabályait kell alkalmazni akkor is, ha az előny nem a szerződési jognyilatkozatot tevő személynél jelentkezik.

⁶² Ptk. 6:2. § (2) bek.: Egyoldalú jognyilatkozatból jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelelem. Ezekre a kötelmekre a kötelmek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.

⁶³ Lásd az 1/2011 PK véleményből csak a szubszumálható tényállások körébe eső pontokat: 1. A Ptk. 203. § (1) bekezdésének törvényi rendelkezése a fedezetelvonás szerződési formáját említi, azonban egyoldalú jogügylet alapján is bekövetkezhet olyan fedezetelvonás, amely az ügylet relatív hatály-

Pécsi Ítéltábla 2/2013. (V. 31.) PK ajánlása⁶⁴ útján lefedett tényállásokat jelzik. Az 1/2011. PKv halványabb rubrikái azt emelik ki, hogy a PKv által lefedni szándékozott fedezetelvonó ügyleteket maga a Ptk. is lefedné (egyoldalú jogügylet, követelés, forgalomképes vagyoni jog), itt tehát felesleges volt a PK vélemény megalkotása. Más-más tónusú rubrika mutatja a csak a Csődtv., illetve csak a Btk. hatálya alá tartozó tényállásokat.

A 3. sz. ábra az *edictum Paulianum* és az új magyar Ptk. hatékonysági összehasonlítását mutatja be a lefedett fedezetelvonási tényállások alapján (a személyi hatály és a szankció eltérése miatt a Csődtv. és a Btk. kimarad az összevetésből).

4. EPILÓGUS

A krétai dór polisz, Gortyn 1857-ben megtalált (Georges Perrot és Louis Thénon) és 1884-ben teljes egészében feltárt (Federico Halbherr és Ernst Fabricius), a római XII táblás törvénnyel nagyjából egykorú és ugyancsak XII kolumnából álló „törvénytábla” egy, a család női tagjának való ajándékozás korlátozása körében fogant töredéke (X, 20–25) a hitelezővédelem olyan magas absztrakciós fokú normáját adja, amely kora és származási helye alapján nem egyszerűen rendkívüli, hanem már-már hihetetlen:

Αἰ δέ τις ὀπελὼν ἄργυρον ἔσταμένους ἔμολιομένας δίκας δοίει, αἰ μὲ εἴῃ τὰ λοιπὰ ἄκσια τᾶς ἄτας, μεδὲν ἐς κρέος ἔμειν τὴν δόσιν.

De amennyiben valaki pénzzel tartozik, vagy pert vesztett, vagy perben áll, bármit elajándékoz, az ajándékozást meg nem történtnek kell tekinteni, ha a megmaradó vagyon nem éri el a terhet.

Intőek tehát a Prédikátor könyvének híres versei (Préd. 1,9–10) a jogtörténész számára is: „Ami volt, az lesz újra, és ami történt, az történik megint: semmi sem új a nap alatt. Ha azt mondják valamire: »Lám, ez új«, az is rég megvolt [...]”⁶⁵

* * *

talanságának a megállapításához vezethet. 2. A harmadik személy (a továbbiakban: jogosult) kielégítési alapjának elvonása jellemzően a kötelezett vagyonába tartozó dolog tulajdonjogának átruházásával valósul meg, de megvalósulhat a kötelezettet illető követelés, illetve forgalomképes vagyoni értékű jog átruházásával is. Ugyanígy megállapítható az ügylet (a továbbiakban: szerződés) fedezetelvonó jellege, ha a kötelezett tulajdonában álló vagyontárgyat a fedezetelvonás szándékával megterhelik. 5. [...] Az ellenérték fejében szerző fél esetében a szerződés fedezetelvonó jellege megállapítható, ha a szerző fél rosszhiszemű volt. Rosszhiszemű a szerző fél általában akkor, ha a szerződéskötéskor tudott, vagy tudnia kellett a kötelezettet terhelő követelésről és arról, hogy a szerződéssel a jogosult kielégítési alapját elvonják, vagyis a szerződés teljesítése következtében a követelés behajthatatlanná válik.

⁶⁴ A Pécsi Ítéltábla 1/2019. (VI. 5.) PK véleményének I. pontja szerint az ajánlás a megváltozott jogszabályi környezetben is megfelelően irányadó. Szövegét lásd fent (2. fejezet 5. alpont).

⁶⁵ A Szent István Társulat által kiadott Biblia-fordítás (Budapest 2013).

MELLÉKLETEK

1. sz. ábra (készítette: a szerző)

A FEDEZETELVONÓ TÉNYEK							
MAGÁNJOG-ELMÉLETI OSZTÁLYOZÁSA				ÓKORI RÓMAI KAZUISZTIKÁJA			
AZ EDICT. PAUL.	HATÁLYA ALÁ TARTOZÓ	jogi aktus	magán- jogi aktus	aktívum elengedése	vagyontárgy elidegenítése	visszterhesen – érték- aránytalansággal	adásvétellel járadékkal
					ingyenesen		
					acceptilatio		
					követelés elengedése		
					járulékos kötelmi biztosítékokról lemondás		
			beszámítás				
			rabszolgafelszabadítás				
			tartozásátvállalás				
			a főadós helyetti járulékos adósi lekötkezés, teljesítés				
			3. személy alaptalan gazdagodása előidézésével				
	hozományrendelés						
	hitbizomány rendelése						
	bármely fedezetelvonó pénzfizetés megalapozása						
	színleges perindítás						
	fedezetelvonó végrehajtás						
szándékos peresztés							
az alperes részére kifogás engedése							
		közjogi aktus			derelictio		
		tevéleges			elbirtoklás türése		
		reál- aktus	mulasztásos		követelés elévülni hagyása		
					követelés érvényesítésének elmulasztása		
					perbeli mulasztás		
					szolgalmak gyakorlásával való felhagyás		
	HATÁLYA ALÓL KIVETT	vagyon- növelés kiha- gyása	puszta nemtevéssel		megszerezhető vagyoni előny elsajátításának kihagyása nemtevéis útján		
jognyilatkozat megtételével vagy elmulasztásával				lemondás törvényes öröklésről			
				visszautasítása végintézkedési öröklésnek			
					hagyomány visszautasítása		

2. sz. ábra (készítette: a szerző)

A FEDEZETELVONÓ MAGATARTÁSOK NÖMENKLATÚRÁJA		JOG-SZABÁLY	AZ ADÓS JOGÁLLÁSA	JOG-HATÁS
FEDEZET-ELVONÓ EGY- ÉS KÉT-OLDALÚ JOG-ÜGYLETEK	mely által 3. személy igénye kielégítési alapját részben vagy egészben elvonják – egyoldalú jogügylet – követelés, ill. – forgalomképes vagyoni jog átruház. (szabadalom, védjegy, szerzői / praxisjog, üzletrész)	Ptk.-k	természetes & jogi személyek	RELATÍV HATÁLYTALANSÁG
	az adós vagyonszökkenést eredményező jogügylete, ha az adós szándéka a hitelező kijátszására irányult, és erről a másik félnek tudnia kellett	Ptk.-k & 1/2011. PKv		
	az adós vagyonából történő ingyenes elidegenítés	Csódtv. 40. § (1) bek.	felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezetek	MEGTÁMADHATÓSÁG
	az adós vagyont terhelő ingyenes kötelezettségvállalás			
	harmadik személy javára feltűnően aránytalan értékkülönbséggel megkötött visszterhes jogügylet			
	hitelező előnyben részesítése			
	fennálló szerződésnek a hitelező javára történő módosítása			
	biztosítékkal nem rendelkező hitelező számára biztosíték nyújtása			
	biztosítéki célú tul.-, jog-, köv.-átruházása / bizt. célú vételi jog gyakorlása, mely alapján a jogosult a szerzett joggal oly módon élt, hogy az adóssal szemben fennálló elszámolási köt.-ét nem megfelelően teljesítette / a biztosított köv.-t meghaladó fedezetet nem adta ki			
	fedezetelvonó végrehajtás			
a gazd. szerv. vagyonának tényleges/szinleges csökkentése, ezzel a hit. kiel.-ének telj./részl. meghűsítése: – vagyon/vagyonrész * elrejtésével, * eltitkolásával, * megrongálásával, * megsemmisítésével, * használhatatlanná tételével, – szinlelt ügylet kötésével, – kétes köv. elismerésével, – az ésszerű gazdálkodás köv.-ével ellentétes, más módon – hitelező Csódtv. szerinti kielégítési sorrend megsértésével való előnyben részesítése	Btk. 404. §	a Csódtv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet fizetési képzetelenséggel fenyegető helyzete esetén	BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGEN ALAPULÓ POLGÁRI JOGI FELELŐSSÉG	
írásb. szerz. alapján fennálló köv. fedezetül szolg. vagyon telj./részl. elvonása, és a ki-egyenl. telj./részl. meghűsítése				Btk. 405. §

3. sz. ábra (készítette: a szerző)

ÖSSZEFOGLALÓ OSZTÁLYOZÁS		AZ EDICTUM PAULIANUM KAZUISZTIKÁJA	
<p>A LEFEDETT TÉNYÁLLÁSOK KÖRE</p> <p>AZ ED. PAUL. ÁLTAL ld. egyaránt a fehér és az árnyékolt rovatokban</p> <p>ÉS</p> <p>A PTK. ÁLTAL ld. csak az árnyékolt rovatokban</p>	<p>FEDEZETELVONÓ JOGÜGYLETEK</p>	<p><i>magán-jogi aktusok</i></p>	<p>vagyontárgy elidegenítése</p> <p>visszterhesen, feltűnő értékaránytalansággal</p> <p>ingyenesen</p> <p>tartozás teljesítésként törtéző elismerése, <i>acceptilatio</i></p> <p>elengedése</p> <p>tartozásnak</p> <p>személynek a kötelemből</p> <p>biztosítéki teherjognak</p> <p>beszámítás</p> <p>rabszolgafelszabadítás</p> <p>tartozásátvállalás</p> <p>a főadós helyetti járulékos adósi lekötelezés, teljesítés</p> <p>3. személy alaptalan gazdagodása előidézésével</p> <p>hozományrendelés</p> <p>hitbizományrendelése</p> <p>bármely fedezetelvonó pénzfizetés megalapozása</p>
	<p>EGYÉB FEDEZETELVONÓ AKTUSOK</p>		<p><i>közjogi aktusok</i></p> <p>színleges perindítás</p> <p>fedezetelvonó végrehajtás</p> <p>szándékos pervesztés</p> <p>az alperes részére kifogás engedése</p> <p>tulajdonfeladást eredményező elhagyás, <i>derelictio</i></p> <p>elbirtoklás túrése</p> <p>követelés elévülni hagyása</p> <p>követelés érvényesítésének elmulasztása</p> <p>perbeli mulasztás</p> <p>szolgalmak gyakorlásával való felhagyás</p>